

KILKA UWAG O TERMINOLOGII NIEKTÓRYCH JEDNOSTEK TEKTONICZNYCH W KARPATACH

W OSTATNIO OPUBLIKOWANEJ syntetycznej pracy o Karpatach zewnętrznych K. Tołwińskiego (13) omawia się dzisiejszą strukturę tektoniczną, proponując szereg nowych nazw dla poszczególnych jednostek strukturalnych. I tak od brzegu Karpat w kierunku południowym wyróżnia on Neogenidy (i Salidy), Skolidy, Silezidy (i Cieszynidy), Duklidy, dalej jednostkę Magury i jednostkę Czarnohory-Tarçau (13, str. 77 — 78). W Karpatach wewnętrznych wyróżnia jednostkę Pienidów, Tatrydów i Granidów.

Wiele tych nazw jest po raz pierwszy zastosowane dla jednostek wyróżnianych już od dawna, niektóre są nowymi terminami dla struktur traktowanych przez Tołwińskiego jako specjalnie ważne jednostki tektoniczne, kilka zaś jest nazwami używanymi od dawna, lecz w odmiennym znaczeniu. Tym ostatnim terminom, w których skład wchodzi pienidy, tatrydy i granidy, chciałbym poświęcić parę uwag.

Pojęcia pienidów, tatrydów i granidów wprowadził A. Matějka i D. Andrusov (11) dla jednostek tektonicznych o typie płaszczowinowym, które powstały w Karpatach wewnętrznych w dobie fałdowań przedoceńskich. Są to więc nomina preoccupata i nie powinny być w tym samym brzmieniu stosowane do elementów strukturalnych powstałych w trzeciorzędzie młodszym i stawiane na równi ze skolidami, duklidami itd. (por. 13, tabl. I, VII, str. 76 — 78, 177 i nast.), gdyż prowadzi to do wieloznaczności pojęć. Pienidy w intencji twórców tej nazwy Matějki i Andrusova, a także w późniejszych pracach Andrusova (2, 3), oznaczają jednostki fałdowe typu płaszczowinowego (jednostka subpienińska, pienińska przejściowa i pienińska), które powstały na miejscu jurajsko-neokomskiej geosynkliny pasa skałkowego w czasie ruchów górotwórczych przedalbskich. Fazę tych fałdowań, należących do cyklu asturyjskiego, nazwał Andrusov fazą pienińską ze względu na duże nasilenie właśnie w pasie skałkowym, co tłumaczy nazwę „pienidy“. Osady środkowej i górnej kredy miały stanowić osłonę skałkową*.

W wyniku nowszych opracowań geologicznych pasa skałkowego Polski (4 — 6, 12) stwierdzone zostały przejścia między dolną a środkową kredą w pasie skałkowym, co w konsekwencji doprowadziło do likwidacji pojęcia „fazy pienińskiej“. Fałdowania, które doprowadziły do powstania pienidów, zostały nieco odmodzone i umieszczone w granicach: turonemskiej (7 — 9), przez co odpowiadają fazie subhercyńskiej.

Do środkowej lub górnej kredy możemy też odnosić powstanie jednostek wierzchowych (tatrydów) i regłowych (granidów, veporydów). Główne ruchy górotwórcze, które te jednostki wytworzyły, zakończyły się tu na pewno przed transgresją środkowego eocenu.

Od dość dawna przyjmuje się w Karpatach wewnętrznych fałdowania laramijskie na granicy kredy i paleogenu. Andrusov (2, 3), z tą fazą wiąże nasunięcie się serii regłowych (granidów) na górną kredę pasa skałkowego. Według tego badacza w pa-

sie skałkowym fałdowania laramijskie zaznaczyć się miały wynurzeniem i jedynie słabym sfaldowaniem. Pas skałkowy ze swą górnokredową osłoną stanowił wówczas jedno pasmo tektoniczne „puchowskie“ (1).

Ostatnie badania w polskiej części pasa skałkowego wskazują jednak, że fałdowania laramijskie były w pasie skałkowym bardzo silne i doprowadziły do powstania nowych jednostek (7, 8, 10), których już jednak pienidami nazywać nie można.

Wreszcie po osadzeniu się paleogenu, stanowiącego najmłodsze ogniwa w strukturze pasa skałkowego, doszło do fałdowania się (trzeciego z kolei) tego regionu i wytworzenia wielkiej struktury zębowej o typie diapiru, która ciągnie się na przestrzeni ponad pięćset kilometrów, natomiast rzadko przekracza kilka kilometrów szerokości. Struktura ta odnosi się wiekowo do fazy sawskiej nazywana jest powszechnie pienińskim pasem skałkowym lub wewnętrznym (południowym) pasem skałkowym. Termin ten jest więc pojęciem tektonicznym zlokalizowanym czasowo (faza sawska) i obejmującym formy tektoniczne (skałki tworzące pas w Karpatach).

Jeżeli ktoś uważa za stosowne zamiast długiej nazwy „pieniński pas skałkowy“ używać nazwy krótszej dla jednostki tektonicznej powstałej na przełomie paleogenu i neogenu, to powinien zastosować ewentualnie termin „klippidy“. Stosowanie w tym przypadku przez Tołwińskiego nazwy „Pienidy“ lub nawet „Pieniny“ (13, fig. 21) wydaje się być nieporozumieniem. Pod takimi tytułami nie można omawiać jednostki tektonicznej, w której skład wchodzi ogniwa triasowe, jurajskie, kredowe i paleogeńskie, grupujące się w trzy odrębne cykle sedimentacyjno-orogenezyczne, zwłaszcza że jak wynika z treści rozdziału „łańcuch pieniński Pienidy“ (13, str. 177 i nast.), pogląd na strukturę pasa skałkowego Polski referowany jest według stanu wiedzy z roku 1929.

L I T E R A T U R A

1. Andrusov D. — Příspěvky ku geologii severo-západních Karpat. V. Příspěvek k poznání tektoniky a paleogeografie s. z. Karpat. „Sborn. St. Geol. Úst. ČSR“ vol. IX, Praha 1930.
2. Andrusov D. — Geologie Slovenska. Orbis. Praha 1938.
3. Andrusov D. — Geologický výzkum vnútorného bradlového pásma v západných Karpatoch. Č. III Tektonika. „Rozpr. St. Geol. Úst. ČSR“ vol. IX, Praha 1938.
4. Birkenmajer K. — Tektonika pienińskiego pasa skałkowego. Reg. Geol. Pol., t. I. Karpaty, z. 2, Tektonika. PTG, Kraków 1953.
5. Birkenmajer K. — Preliminary revision of the stratigraphy of the Pieniny Klippen-belt series in Poland. „Bull. Acad. Polon. Sci., Cl. III“ vol. I, nr 6, Warszawa 1953.
6. Birkenmajer K. — Sprawozdanie z badań geologicznych wykonanych w pienińskim pasie skałkowym w latach 1950 — 1951. IG Biuletyn 86, Warszawa 1954.
7. Birkenmajer K. — Przewodnik geologiczny po pienińskim pasie skałkowym. Wydawn. Geol. (w druku).

* Koncepcje tektoniczne L. Horwita mają dzisiaj już tylko historyczne znaczenie (por. 4).